

O Olmasın, Bu Olsun
Məşədi İbad

Üzeyir Hacıbəyovun irsinə həsr olunmuş HAJİBƏYOV.com saytı.
© 2001 Azerbaijan International
Vebmaster: Arzu Ağayeva

Hərtərəfli istedadla malik dahi bir şəxsiyyət olmuş Üzeyir Hacıbəyov (1885-1948) cəmiyyəti ən çox narahat edən sosial problemləri yüksək professionalıqla əks etdirmişdir. Bu baxımdan “O Olmasın, Bu Olsun” musiqili komediyası onun ən mükəmməl əsəridir.

Hacıbəyovun daha əvvəl yazdığı “Leyli və Məcnun” (1908) operasında ictimai vəziyyət və feodal adət-ənənələrinin üzündən bədbəxt gənc sevgililər evlənmə bilmirlər və bu onları məhv edir.

Bunun əksinə olaraq, Hacıbəyovun sonrakı üç musiqili komediyasında—“Ər və arvad” (1910), “O Olmasın, Bu Olsun” (1911) və “Arşın Mal Alan”da (1913) baş qəhrəmanlar öz istədikləri şəxslərlə həyat qurur və ömürlərinin sonunadək xoşbəxt həyat sürürlər. Bu hekayələrin hər birinin məzmununda çadranın cəmiyyətdə rolu məsələsi ətrafında komik təhrif genişlənilir.

Üzeyir bəy həmişə qadın hüquqlarının qızğın müdafiəçisi olmuşdur. Deyilənə görə, artıq dörd yaşı olanda o, anasının müsəlmanların arasına çıxarkən üzünü örtməli olmasına qarşı etiraz edərmiş. Balaca Üzeyir bu örtüyün anasının yaraşığı sifətini gizlətməsi ilə heç cür razılaşa bilmir və onunla yanaşı getməkdən utanardı. İllər ötdükcə, onun daxilindəki bu mübarizə daha da güclənmişdir. Hacıbəyov qadın hüquqlarının müdafiəsi ruhunda yazdığı əsərlərinin bir çoxunu Qərb ölkələrində hələ qadınların səs hüququ belə olmadığı bir dövrdə qələmə almışdır. Məhz buna görə də, onun Azərbaycanın ən mütərəqqi yazıçılarından biri hesab edilməyə haqqı var.

Aydındır ki, Hacıbəyov üçün gələcək həyat yoldaşını seçə bilmək hüququ azadlıq və müstəqillik anlayışının əsasını təşkil edirdi. İyirminci əsrin əvvəlində bu həlledici seçimi ənənəvi olaraq övladlarının yerinə valideynlər edərdi. Gənclərə bu kimi qərarlara qarışmağa icazə yox idi.

Şübhəsiz ki, Hacıbəyovun Azərbaycanlıdan, ənənəvi ailə, din və cəmiyyətdən aralıda - Gürcüstanın paytaxtı Tiflisdəki Qori seminariyasında oxuması ona öz cəmiyyətinin adət-ənənələrinə yenidən baxmaq imkanı vermişdi.

1910-cu ildə o, Tiflisdə tanış olduğu Məleykə Terequlova (1893-1966) ilə evləndi. Bu şəxsi seçim uğurlu oldu. Peşəcə müəllimə olan Məleykə xanım çox güclü musiqi təhsilinə və Hacıbəyovun təbiətinə yaxın mülayim, mehriban və əliaçıq bir xasiyyətə malik idi. Birgə yaşadıkları 38 il ərzində o, Hacıbəyova çox böyük dayaq olmuşdur.

“O Olmasın, Bu Olsun” musiqili komediyasının mövzusu konkret tarixi və coğrafi şəraitlə bağlıdır. İyirminci əsrin ilk onilliyi regionda çox qeyri-müəyyən və təlatümlü keçirdi. Zəngin neft ethtiyatı olan Bakı Rusiya imperiyasının ən qeyri-sabit şəhərinə çevrilmişdi. İndiki kimi, o vaxt da şəhər təzadlarla dolu bir həyat yaşayırdı. Kapitalist sinfi ilə fəhlə sinfi bir yerdə çiyin-çiyinə həyat sürür və bu birgə həyat müdhiş ziddiyyətlər mənzərəsi yaradırdı. İki əsrin qovuşuğunda kapitalizm Rusiya İmperiyasında köhnə feodal mülkiyyətinin əsaslarını və mülkədarların sosial statusunu sarsıtmaqda idi.

Satiranın gedişində Hacıbəyov həmçinin din, ziyalılar, Pan-Türkizm, millətçilik, fırıldaqçılıq və nökrəçilik kimi müasir məsələlərə də toxunur.

Hacıbəyovun pyesinin əvvəlində Rüstəm bəylə—müflisləşmiş mülkədarla tanış oluruq. Əlində pulu qalmamış Rüstəm bəy ağına gəlməyənin başına gələcəyini anlayır: müflislikdən xilas olmaq üçün onun sevimli qızı Gülnazı yerli tacirə əvə verməkdən başqa çarəsi qalmamışdır.

Bu zaman Məşədi İbad—savadsız, köhnəpərəst, Gülnazdan da azı 30 yaş böyük olan, lakin təzəlikcə əlinə var-dövlət keçmiş varlı tacir səhnədə peyda olur. Əlbəttə ki, bu evliliyin gələcəyi Gülnazı dəhşətə gətirir. Bundan başqa, o, gizləncə aşkar etdiyi gənc və gözəl Sərvərə əvə getmək istəyir.

Gülnazın atasının qızı qoca tacirə əvə vermək qərarına gəlməsini öyrənən zaman Sərvər özünü itirmir və qoca taciri aldadaaraq sevgilisi ilə evlənmək üçün plan cızır.

Sonda Sərvərin köməyinə çadra gəlir. Toy günü o, çadraya bürünür və Məşədi İbad öz gözəl gəlininin üzünü görmək istəyi ilə çadranı qaldıranda dəhşətə gəlir: Öz nişanlısı ilə evlənmək əvəzinə, o, səhv olaraq, qızın əvə getmək istədiyi oğlanla “evlənməmişdir!”

Tapançanı Məşədi İbadın üstünə tutan Sərvər onu nigah andlarını ləğv etməyə və əvəzinə evin qulluqçusu ilə evlənməyə məcbur edir. Məşədi İbad bunu çox sevinclə yerinə yetirir. Elə komediyanın adı da buradan götürülüb: “O Olmasın, Bu Olsun.” Özünə həyat yoldaşı axtaran dul tacirə bu o qədər də fərq etmir.

1956-cı ildə kinorejissor Hüseyn Seyidzadə bu musiqili komediya əsasında kinossenari yazdı. Hacıbəyovun komediyasını Azərbaycanlıdan kənarda məşhurlaşdıran onun filmi oldu.

Bu disk üçün yenidən istehsal olunmuş musiqili komediya “O Olmasın, Bu Olsun”un yeganə lent yazısındanadır. O, Azərbaycan Dövlət Radiosunun Xor və Orkestri tərəfindən ifa olunmuş və ilk dəfə 1953-cü ildə radioda səslənmişdir.